

Haagse Dierenroute

een stadswandeling langs dierenbeelden en ornamenten

DEN HAAG ALS DIERENMUSEUM

Drie mollen, een opgevouwen paard en een grijpende valk hebben ons de laatste tijd bezig gehouden. Nee, niet in levende lijve, maar in steen gebeiteld.

Steden zijn qua dierenkunst soms ware juweeltjes. Den Haag is er daar één van. Als je goed kijkt, zie je de mooiste dierenbeelden en -ornamenten.

Sinds we begonnen met de Dierenkunstroute kijk ik als ik loop of fiets niet alleen maar voor me, maar steeds vaker omhoog. En dan valt het op hoeveel dieren in de loop der eeuwen een belangrijke plek hebben gekregen op onze huizen, paleizen, kerken en pleinen, en welke betekenis deze dieren in de loop der tijd hebben gehad.

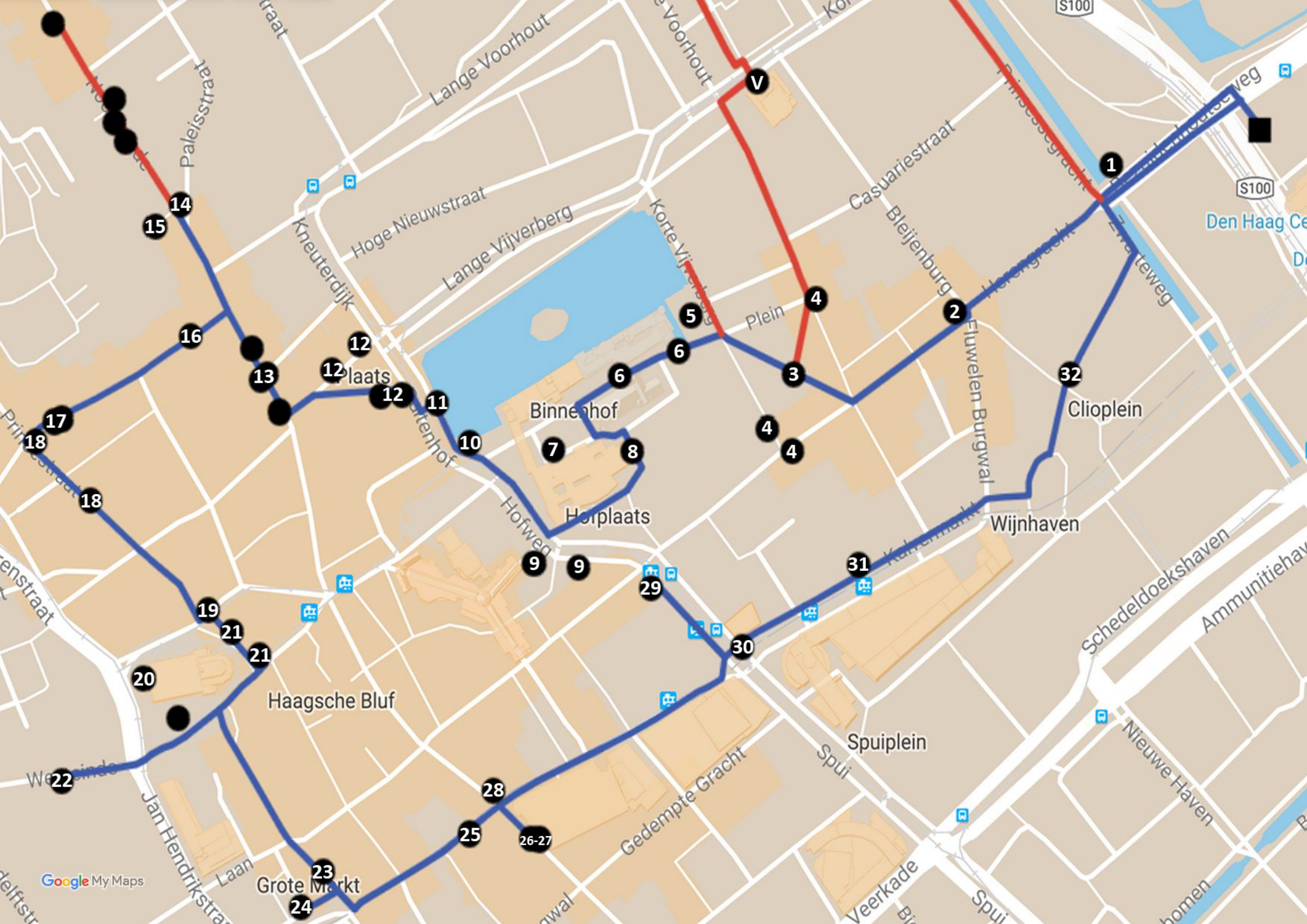
In Den Haag, waar van oorsprong de regering zetelt, kom je natuurlijk de leeuw als symbool van macht en kracht veelvuldig tegen. Het meest bijzondere van Den Haag is echter de ooievaar, ook die is overal te zien. In 1816 is de ooievaar gekozen voor het stadswapen, het symbool voor geluk.

Eén van mijn favorieten is het beeld van Willem van Oranje met zijn hond (zie omslag). De hond is in de kunst een algemeen symbool van trouw.

Kunst vormt tijdens deze wandeling de rode draad en laat zien hoe oud en divers onze relatie met dieren is.

Veel wandelplezier!

Henny van Rij
Het Dierenmuseum

STARTPUNT

De route start op het Koningin Julianaplein aan de voorzijde van het NS-station Den Haag Centraal bij de 'zebra'-klok van Jaap Karman uit 1976. Als je met de trein komt, verlaat dan het station aan de centrumzijde, waar de trams stoppen, en ga rechts. De route is 4,5 km lang, maar na het eerste kunstwerk van Gerry de Kraai kun je ervoor kiezen om deze uit te breiden door langs de Dierentuinbrug uit 1939 te lopen. De route wordt dan, 5,6 km.

Staande met de rug naar het NS-station steek je de Bezuidenhoutseweg over via het zebrapad. Voor je zie je de Koekamp met een grote vijver. Oorspronkelijk was dit het jachtgebied van de graven van Holland. De Koekamp ontleent zijn naam aan de runderen die hier vroeger rondliepen. Het is nu een bospark met een hertenkamp waar bijna ieder jaar ooievaars broeden.

Den Haag Ooievaarstad

Tijdens de wandeling zul je veel afbeeldingen van ooievaars tegenkomen. Deze verwijzen naar het stadswapen van Den Haag. De ooievaar is hét symbool van Den Haag en maakt sinds 1816 officieel onderdeel uit van het stadswapen van Den Haag. De ooievaar is waarschijnlijk voor het stadswapen gekozen, omdat ooievaars vroeger werden gezien als geluksbrengers. In de bek van de ooievaar op de stadswapens is officieel een paling te zien en de ooievaar hoort ook enkele zwarte veren te hebben. Vaak wordt de paling weergegeven als een slang met een gevlekte tong. Palingen werden vroeger gekweekt in de Hofvijver waar visetende vogels op afkwamen.

Ga als je bent overgestoken meteen links, steek de trambaan (Rijnstraat) over en loop verder tot aan de brug (Herenbrug). Net voor de brug zie je rechts in het gras het eerste dierenkunstwerk: een grote zwarte vogel op een zwarte sokkel. Dit is Gerry de Kraai.

1. Gerry de Kraai (1989)

Henk Rijzinga, Hoek Herengracht/Prinsessegracht

Gerry de Kraai herinnert aan de afschaffing van de Beeldende Kunstenaars Regeling. Deze regeling bestond van 1956-1987, maar werd beëindigd omdat de kosten ervan te hoog werden. Dit kunstwerk symboliseert het verzet en de ontevredenheid van de kunstenaars.

Vanaf hier kun je ervoor kiezen om de route uit te breiden met een rondje van 1 km langs de Dierentuinbrug die herinnert aan de Haagse dierentuin die van 1863-1943 bestond. Dit deel van de route staat verder beschreven op pagina 22.

Als je de route niet wilt uitbreiden ga je de Herenbrug over en rechtdoor de Herengracht op. Daar waar de Herengracht overgaat in de Korte Poten zie je recht voor je op de Bleijenburg 37 het Koninklijk wapen met de twee leeuwen in de gevel.

2. Koninklijk wapen

Bleijenburg 37

Het Koninklijk wapen met de toevoeging 'Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier' wordt toegekend aan kleine en middelgrote ondernemingen die een zeer belangrijke plaats innemen in hun regio en daarnaast minimaal honderd jaar bestaan. De bestuurders van het bedrijf moeten van onbesproken gedrag zijn. De gevelsteen had betrekking op de sigarenwinkel van firma van Hagen die vroeger in dit pand was gevestigd. Het gebouw dateert uit 1920 en is gebouwd naar een ontwerp van A.J. Kropholler (1881-1973).

Loop verder over de Korte Poten. Deze straat komt uit op het Plein dat in de 17^e eeuw werd aangelegd. Loop naar het midden waar het beeld van Willem van Oranje met zijn hond staat (zie ook de foto op de voorkant van deze route). Vanaf hier heb je ook een mooi uitzicht op de skyline van Den Haag.

3. Prins Willem van Oranje met zijn hond (1848)

Louis Royer (1793-1868), Plein

Bij het rechterbeen van de prins zit een hond die volgens de overlevering één van de moordaanslagen op Willem van Oranje (1533-1584) heeft kunnen verhinderen. Zijn hond heette Pompey of Kunze.

Eén tafereel op de zuil van het beeld toont een nest met een ijsvogel die komt aanvliegen. Dit zou verwijzen naar de lijfspreuk 'Saevis tranquillitas in undis' van Willem van Oranje: 'Rustig te midden van de woelige baren'. Volgens de overlevering zou de ijsvogel zijn nest hebben in een korf die dreef op de golven van de zee en zelfs de hevigste stormen kon weerstaan.

In 1584 werd Willem van Oranje vermoord in Delft. Hij ligt begraven in de Nieuwe Kerk in Delft. Op zijn grafmonument is hij liggend afgebeeld met aan zijn voeteneind een slapende hond. Dit heeft een symbolische betekenis. Al sinds de Oudheid staat een hond symbool voor trouw, waakzaamheid en vriendschap. De hond op het praalgraf van Willem van Oranje staat ook symbool voor de trouw van de prins aan zijn volk en van de trouw van het volk aan Oranje.

Op het plein zijn op de gevels van een aantal gebouwen dierenornamenten te zien.

4. Dierenornamenten op het Plein

Plein 4

Bovenop dit gebouw staat het wapen van Rotterdam met twee leeuwen. Rechts op de dakrand staan twee leeuwen uit de 18^e eeuw en links twee gekroonde leeuwen uit de 19^e eeuw. Het herinnert aan het Logement van Rotterdam dat zich hier bevond in de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

Plein 2b

Dit gebouw, links naast de glazen ingang van de Tweede Kamer is, is het voormalige ministerie van Justitie dat tussen 1876 en 1883 in Renaissance-stijl werd gebouwd door architect C. H. Peeters. Het gebouw heeft veel beeldtaal zoals leeuwenkopjes, waterspuwers en chimères (hersenschimmen).

Bovenop het gebouw staan leeuwen met wapenschilden van de provincies. Wat lager staan zes portretten van Nederlandse rechtsgeleerden.

Daaronder geven drie vrouwenfiguren een aantal deugden weer: waakzaamheid (vrouw met haan en olielamp), rechtvaardigheid (vrouw met leeuw en weegschaal) en wijsheid (vrouw met uil en slang).

In de hoek aan de zijde van de ingang van de Tweede Kamer bevond zich vroeger de ingang van de woning van de conciërge

waarvan toewijding en trouw werden verwacht. Daarom zijn boven en aan weerszijden van de deur hondenkoppen aangebracht.

Plein 23

Bovenop dit gebouw staat het wapen van Amsterdam met drie kruizen geflankeerd door twee leeuwen. Het herinnert aan het Logement van Amsterdam dat zich hier bevond. De afgevaardigden van Amsterdam betrokken dit logement in 1737 in de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

Loop nu naar het Mauritshuis (Plein 29). Dit is het beroemde classicistische gebouw in de hoek, gebouwd door Jacob van Campen.

5. Mauritshuis (1644)

Jacob van Campen (1596-1657) en Pieter Post (1608-1669), Plein 29

Het Mauritshuis dateert uit 1644 en is als stadspaleis gebouwd in opdracht van graaf Johan Maurits van Nassau-Siegen (1604-1679). Sinds 1822 is het Mauritshuis een museum. Er hangen twee beroemde historische dierschilderijen: De Stier van Paulus Potter (ca. 1647) en Het Puttertje van Carel Fabritius (1654). Aan de achterzijde van het Mauritshuis is een fronton te zien met oorlogstaferelen met strijdende mensen en paarden. Het tafereel verwijst naar de militaire wapenfeiten van graaf Johan Maurits. Als je dit fronton wilt zien, loop dan de straat rechts van het Mauritshuis in (Korte Vijverberg).

Loop na het Mauritshuis onder de twee poorten door naar het Binnenhof. De eerste poort is de Grenadierspoort of Mauritspoort, de tweede de Binnenhof- of Middenpoort. Beide poorten dateren van 1634. Rechts voor de eerste poort is het beroemde Torentje,

de werkkamer van de minister-president. Als je na de eerste poort rechts naar boven kijkt zie je het wapen van Nederland met daaronder de tekst 'Je maintiendrai'.

6. Wapen van het graafschap Holland

Poorten Binnenhof

Op beide poorten is het wapen van het graafschap Holland met de rode leeuw te zien. Het wapen dateert uit de 12^e eeuw. Het gebied van het graafschap kwam ongeveer overeen met de huidige provincies Noord-Holland en Zuid-Holland. Het wapen van Holland vormde de basis voor het wapen van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Het wapen is ook een inspiratiebron geweest voor het huidige wapen van de provincie Zuid-Holland

dat er erg op lijkt.

Het wapen van het Koninkrijk der Nederlanden lijkt ook op het wapen van het graafschap Holland, maar is in 1815 ontworpen en in 1907 aangepast. De leeuw op het wapenschild houdt een zwaard en een bundel van zeven pijlen vast. De leeuw staat symbool voor kracht en bescherming en is afkomstig uit het wapen van het Huis Nassau. Het zwaard en de pijlenbundel zijn afkomstig van de Statenleeuw. De Statenleeuw stond op het wapen van de Staten-Generaal tijdens de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De pijlen staan symbool voor de zeven provinciën en symboliseren samenwerking.

Na de tweede poort ben je op het Binnenhof. Op de Ridderzaal links is boven de ingang ook het Wapen van Holland te zien. Loop even door naar de goudkleurige smeedijzeren fontein.

7. Fontein op het Binnenhof (1885)

Pierre Cuypers (1827-1921), Binnenhof

De waterspuwers op deze fontein lijken op honden (of draken). De fontein is een geschenk van de Haagse Burgerij aan de Nederlandse Staat ter nagedachtenis aan graaf Willem II (1227-1256) en naar aanleiding van de in 1876 begonnen restauratie van het Binnenhof.

Bovenaan de fontein hangen vier wapenschilden met de Hollandse leeuw en Duitse adelaar en daarboven staat een beeld van graaf Willem II. De reden voor de Duitse adelaar is dat Willem ook de Roomse koning was van Duitsland.

Ga als je met je gezicht naar de Ridderzaal staat (het gebouw met de twee torens en trap) naar rechts. Loop langs de waterpomp met de vissenkoppen die dateert uit de 18^e eeuw en ga rechts onder de smalle poort door. Je kunt nu een deel van de binnenkant van de Tweede Kamer zien. Links achterin de binnentuin van de Tweede Kamer staat een grote bronzen hond 'Hildo'.

8. Tweede Kamer Hildo

Tom Claassen, Binnenhof

De hond is gemaakt van bronzen polyester en kan volgens de kunstenaar "gelang het toeval DeJa danwel DeNee knikken in het walhalla van de Tweede Kamer". De naam Hildo is een eerbetoon aan beeldhouwer Hildo Krop die veel beelden van dieren heeft gemaakt (1884-1970) en tevens stadsbeeldhouwer van Amsterdam was.

Als je verder loopt, kom je uit op de Hofplaats waar de 'Grondwetbank' staat. Een monument uit 1992 voor de Nederlandse Grondwet in de vorm van een 45 meter lange zitbank van marmer waarop de tekst van artikel 1 van de Grondwet is aangebracht. Aan de overkant van de straat (Hofweg) zie je tegen de gevels diverse ornamenten waaronder drie schaapskoppen.

9. Voormalig modehuis Meddens met dierenornamenten

Lambertus Zijl (1866-1947), Hofweg 9 en 11

Dit pand is een winkelhuis dat in 1913-1915 werd gebouwd door de beroemde architect H.P. Berlage (1856-1934) in opdracht van modehuis Meddens.

De ornamenten hebben te maken met de activiteiten van het voormalige modehuis. De drie schaapskoppen bovenaan het pand verwijzen naar de wol die hier in de spinnerij werd gesponnen.

Het groen met wit, rood en zwarte wapen is het wapen van Rotterdam. Dit verwijst naar de stad waar het modehuis in 1830 zijn eerste winkel opende. Het wapen met de ooievaar is het wapen van Den Haag.

De man met het paard boven Hofweg 9, rechts in de hoek, stelt de heilige Sint Maarten (ca. 316-397) voor. Op de gevelsteen is te zien dat hij de helft van zijn mantel aan een bedelaar geeft. Hij wordt sindsdien beschouwd als de beschermheilige van kleermakers. Het modehuis Meddens had die destijds ook in dienst en hun ateliers bevonden zich op de bovenetage.

Vervolg de Hofweg, met de bocht mee naar rechts. Voorbij de bocht staat voor de Hofvijver het ruiterbeeld van Koning Willem II.

10. Ruiterbeeld Koning Willem II (1924)

Antonin Mercié (1845-1916) en Victor Peter (1840-1918), Buitenhof

Dit ruiterbeeld kwam in 1924 ter vervanging van het oorspronkelijke standbeeld van Koning Willem II (1792-1849) dat hier stond sinds 1853. Dit standbeeld vonden veel mensen in Den Haag lelijk. De gemeente liet daarop een ruiterstandbeeld gieten van een maquette van de Franse beeldhouwers Antonin Mercié en Victor Peter uit de collectie van het Rijksmuseum in Amsterdam. Dat was goedkoper dan een nieuw beeld te laten maken. De koning als ruiter die het edele ros beheerst, was destijds een metafoor voor een goede vorst. Het oude beeld van Koning Willem II werd verkocht aan de gemeente Tilburg, waar het nog steeds staat op de Heuvel.

Loop verder rechtdoor tot aan de Gedenkzuil Hofvijver die halverwege op de brug staat. Op deze gedenkzuil is een ooievaar te zien uit het wapen van Den Haag.

11. Gedenkzuil (1924)

H.P. Berlage (1856-1934) en Bon Ingen-Housz (1881-1953), Buitenhof

In 1923 liet de gemeente Den Haag op advies van architect H.P. Berlage de huizen langs de Hofvijver aan het Buitenhof afbreken, zodat het toenemende verkeer beter kon doorstromen. De gedenkzuil herinnert aan deze gebeurtenis.

Steek bij de Gedenkzuil de weg over (over de trambaan) en loop naar de Plaats waar op het plein een standbeeld van Johan de Witt (1625-1672) staat. Links is De Gevangenpoort (destijds Voorpoort geheten). Deze vormde de ingang tot het Voorhof van het kasteel van de Graven van Holland. Het kasteel bevond zich op de plek waar nu het Binnenhof is. De Gevangenpoort was een gevangenis van 1420 tot 1828. Boven de poort, aan de kant van de Plaats, prijkt al sinds eeuwen het wapen van het graafschap Holland met de rode leeuw.

12. Dierenornamenten op Plaats

In de Middeleeuwen was de Plaats het voorplein van het kasteel van de Graven van Holland. Hier waren de stallen en paarden, bevonden zich de voorraadschuren en woonde het personeel. Op een aantal gebouwen zijn dierenornamenten te zien. Bovenop nummer 29/31 staan twee gevleugelde leeuwen en de gevel toont de ooievaar uit het wapen van Den Haag, op nummer 26 zijn leeuwenkopjes te zien en op nummer 20 opnieuw de ooievaar uit het wapen van Den Haag.

Steek de Plaats over en ga voorbij Plaats nummer 8 links de Hoogstraat in.

12A. Het Jagershuis met reliëfs van honden en hazen (1906)

Hoogstraat 6

Hier bevond zich van 1906- 2001 Het Jagershuis: een exclusieve modewinkel waar de Haagse bovenklasse hun paardrijkleiding en later vliegeniers-, jacht- en skikleding kocht. De reliëfs met honden en hazen in de zandstenen gevel zijn ontworpen door Van de Nieuwenhuysen, de eerste eigenaar destijds.

Draai om en loop terug. Blijf rechtdoor lopen, de Hoogstraat gaat voorbij de Plaats over in het Noordeinde. Ook hier zijn diverse dierenornamenten op de huizen te bewonderen, namelijk op nummer 6A (links) twee uilen op de Art Nouveau gevel, op nummer 17A (rechts) twee leeuwenkoppen en op nummer 18A (links) een krab. In de eerste smalle straat rechts (Hartogstraat) zie je boven de straatnaam een gevelsteen met een valk.

13. Gevelsteen 'de vergulde gripende valck' (1574)

Hartogstraat

Deze gevelsteen valt onder de categorie gevelstenen die bedoeld is om een huis van andere huizen te onderscheiden. Het wordt ook wel een 'stenen adreskaart' of 'huisembleem' genoemd. Op de hoek van dit straatje woonde destijds Hertog Erick van Brunswijk (1528-1584). Hij was legeraanvoerder in het Spaanse leger in de Nederlanden. De straatnaam herinnert aan deze hertog. De gevelsteen is een replica van het origineel uit 1574 en toont een valk die een vogel grijpt. Het opschrift luidt: "De vergulde gripende valck". De valk was het symbool van de adel. De jacht, de scherpe blik, de snelheid en behendigheid maakten hem tot een geliefd symbool van overwinning.

Loop verder over het Noordeinde tot aan het ruiterbeeld van Willem van Oranje dat tegenover Paleis Noordeinde staat. Op Noordeinde nummer 40/42 zijn nog twee leeuwenkoppen te zien en ook op de groene deuren van Noordeinde nummer 66, de woning waar kroonprins Willem-Alexander woonde van 1995-2003.

14. Ruiterbeeld Willem van Oranje (1845)

Graaf Emile van Nieuwerkercke (1811-1892), Noordeinde

Dit ruiterbeeld van Willem van Oranje (1533-1584) is gemaakt in opdracht van Koning Willem II. Op de zuil van het ruiterbeeld zijn ook nog wapenschilden met leeuwen te zien. In het gebouw achter het ruiterbeeld hangt een schilderij van Felix Cottreau (1799-1852) dat de onthulling van dit ruiterbeeld laat zien in 1845. Dit gebouw behoorde tot de Neo-gotische Galerij die hier in de 19^e eeuw stond.

15. Paleis Noordeinde

Noordeinde 68

Paleis Noordeinde is het werkpaleis van de Koning. Het paleis dateert uit het begin van de 16e eeuw, toen Willem Goudt, de toenmalige rentmeester van de Staten van Holland, een middeleeuwse hofstede tot een groot huis liet verbouwen. Door de jaren heen volgden er uitbreidingen en veranderingen. In opdracht van prins Frederik Hendrik (1584-1647) werd het huis Noordeinde door de architecten Jacob van Campen (1596-1657) en Pieter Post (1608-1669) verbouwd tot een paleis. Zij brachten enkele classicistische elementen aan. Op het fronton is een strijdtoneel te zien met strijdende mensen en paarden. In de hoeken zijn oorlogstroeën opgestapeld. Op het hekwerk is de leeuw uit het wapen van het Koninkrijk der Nederlanden te zien.

Achter het paleis bevinden zich de Koninklijke Stallen uit 1876. Hier staan de paarden van de Koninklijke familie. Ook het voormalige paard van Koning Willem II, genaamd Wexy, staat hier. Toen het paard, naar verluidt op 38-jarige leeftijd stierf, liet Koning Willem II hem opzetten.

Loop nog verder het Noordeinde op als je meer dierenornamenten op huizen wilt zien. Aan de linkerkant van de straat zie je: pelikanen (nummer 96), een rund en de god Hermes (nummer 122/122A) en St. Joris en de draak (nummer 148). Aan de rechterkant van de straat zie je bovenop nummer 67/69 een adelaar. De omweg is ongeveer 300 meter.

Draai anders om en loop weer terug en ga de eerste straat rechts, de Molenstraat, in. In de gevel van Molenstraat nummer 9 bevindt zich een gevelsteen 'In de drie mollen'.

16. Gevelsteen 'In de drie mollen' (1592)

Molenstraat 9

Deze gevelsteen is een replica van het origineel dat zich in de tuin van het Kunstmuseum Den Haag bevindt. Het is onduidelijk waarom de gevelsteen in de Molenstraat hangt en niet in de Oude Molstraat (verderop links). De Oude Molstraat dankt namelijk haar naam aan een huis 'De Mol' dat zich al rond 1563 in de nabijheid van de Oude Molstraat bevond. Mogelijk houdt de gevelsteen verband met 'verblinde' heidenen die destijds in twee huizen in de Oude Molstraat werden opgenomen om in het Christendom te worden onderwezen en zij 'blinde mollen' werden genoemd. Maar ook dan is het nog onduidelijk waarom de gevelsteen in de Molenstraat hangt.

Verderop in de Molenstraat is bij nummer 50 een salamander of draak op het kozijn te zien. Op Molenstraat nummer 52 staat het voormalige bedrijfspann van de Coöperatieve Vleeschhouwerij Eigen Hulp met diverse dierenornamenten.

17. Dierenornamenten op de Vleeschhouwerij (1894)

Molenstraat 52

Dit gebouw uit 1894 is ontworpen door de architect J.J. van Nieukerken (1854-1913) in neo-rennaissance stijl. De beeldhouwde slagersfiguren omringd door runderen en schapen tonen de oorspronkelijke bestemming. Bovenop het gebouw staan beeldhouwde koeien met wapenschilden en in de hoeken van de ramen zijn diverse dierenkoppen te zien.

Aan het einde van de Molenstraat ga je linksaf de Prinsestraat in. Op de nummers 57 en 37 zie je ornamenten van dieren op de gevels.

18. Dierenornamenten op voormalige Gemeente Apotheek en brandweerkazerne

Prinsestraat 57 en 37

Prinsestraat 57

Dit gebouw dateert uit 1885-1886. Hier bevond zich vroeger de Gemeente Apotheek. Bovenaan zie je tekeningen van kraanvogels die een lang en tevreden leven symboliseren. Het ronde raam op de hoek heet een oeil-de-boeuf, koeienoog. Daaronder zijn twee gevleugelde paarden, als symbool van levenskracht, te zien. Verder is op het gebouw zowel aan de zijde van de Molenstraat als aan de zijde van de Prinsestraat een ooievaar uit het wapen van Den Haag aangebracht.

Prinsestraat 37

In dit gebouw bevond zich vanaf 1885 de hoofdkazerne van de Haagse brandweer. De ornamenten aan de zijkant van de poort herinneren hier nog aan. Bovenaan is de ooievaar uit het wapen van Den Haag te zien.

Aan het einde van de Prinsestraat staat aan de linkerkant op de hoek van het Kerkplein een gebouw in Art Nouveau-stijl dat in 1895 is ontworpen door architect H.P. Berlage als hoofdkantoor van De Nederlanden van 1845, tegenwoordig bekend onder de naam de Nationale Nederlanden. In dit pand is nu een kantoorboekhandel gevestigd. In de zijgevels van het gebouw zijn schilden te zien waarop de wapens van steden en landen staan waarmee zaken werd gedaan en een aantal beelden. Deze symboliseren de brand-, schade- en levensverzekering. Ga links en om de hoek zie je boven de ingang met de houten deur (Kerkplein 2-3) een aantal dierenornamenten (rund, uil, paard, vleermuis).

19. Dierenornamenten op Berlage gebouw (1895)

Hoek Prinsestraat en Kerkplein

De stenen ombouw boven de ingang heeft een paardenhoofd en een stierenkop die symbool staan voor landbouw en veeteelt, bedrijfstakken die zonder verzekering een onzeker bestaan zouden opleveren. Onder het paard staat het wapen van Zutphen, een leeuw met daaronder een ankerkruis, omdat het verzekeringsbedrijf daar werd opgericht. Daaronder is een vleermuis. Onder de stier zijn een uil en het wapen van Den Haag te zien. De uil en de vleermuis, beide nachtdieren, wijzen mogelijk op de gevaren die zich 's nachts voordoen en die ook verzekerd moeten worden.

Op het Kerkplein waar je nu op uit bent gekomen staat links het Oude Stadhuis van Den Haag en rechts de Grote Kerk. Op de Haagse toren naast de Grote Kerk staat een windwijzer van een ooievaar.

20. Ooievaar op de Haagse Toren naast de Grote Kerk

Kerkplein

Het Kerkplein is een van de oudste pleinen in Den Haag. Ooit was het een kerkhof. De Grote of St. Jacobs Kerk dateert in zijn huidige vorm uit de 15^e eeuw. Op de torenspits staat een windwijzer in de vorm van een ooievaar van 1.80 m. In deze kerk is op de Jhesus-luidklok uit 1541 de oudste afbeelding van het Haagse stadswapen met de ooievaar te zien.

21. Ooievaar op het Oude stadhuis

Jan Baptist Xavery (1697-1742), Kerkplein

Het Oude Raadhuis of Oude Stadhuis bestaat uit twee delen. Het oudste deel uit 1565 in Renaissancestijl aan de Dagelijkse Groenmarkt en het nieuwere deel dat tussen 1733 en 1739 is gebouwd langs het Kerkplein. Dit is ontworpen in de Lodewijk de

Veertiende-stijl. Op de gevel van het nieuwere deel aan de zijde van het Kerkplein staat op het goudkleurige wapenschild een ooievaar. Links van het wapenschild zit vrouwe Prudentia met een spiegel en slang als symbool van voorzichtigheid en waakzaamheid, en rechts vrouwe Justitia met een weegschaal en zwaard als symbool van rechtvaardigheid. In combinatie met het stadswapen geeft dit aan dat met de nodige voorzichtigheid en rechtvaardigheid de stad moet worden bestuurd.

Steek het Kerkplein over tussen het Oude Stadhuis en de Grote Kerk om het oudste deel van het Stadhuis te zien (zijde Dagelijkse Groenmarkt).

Bovenaan in de gevel van het gebouw staat het wapen van het graafschap Holland met de rode leeuw. Verder zijn er op de gevel leeuwenkoppen en stierenschedels te zien. Deze schedels verwijzen naar de schedels van de geofferde stieren die in de oudheid rondom de offertafels werden opgehangen. Op het gebouw staan vijf vrijstaande beelden. Helemaal bovenaan staat de Liefde, gesymboliseerd door een vrouw met drie kinderen en een hond. Daaronder staan de beelden die Geloof (links, met kruis en twee stenen tafelen) en Hoop (rechts, met anker en duif) symboliseren. Links van de balustrade staat Gerechtigheid (met zwaard en weegschaal) en links staat Kracht (in krijgstenue met helm en in de rechterhand een slang).

Loop verder richting de Grote kerk. Bij de Dagelijkse Groenmarkt nummer 37 zie je een aantal leeuwenkoppen tegen de gevel. De Dagelijkse Groenmarkt gaat over in de Riviervismarkt. Verderop rechts staat een replica van een oude waterpomp met een ooievaar erop. Op deze markt werd vroeger zoetwatervis verkocht. Loop verder en steek bij de verkeerslichten de Torenstraat over en vervolg de weg. Je bent nu op het Westeinde. 100 meter verderop is links het Spaansche Hof.

22. Het Spaansche Hof

Westeinde 12/12D

Boven de ingang van de 17^e eeuwse poort die toegang geeft tot het Spaansche Hof en de Rooms-katholieke kerk 'Heilige Teresia van Avila' staat het wapen van Spanje, geflankeerd door twee leeuwen. Het Spaansche Hof is een stadspaleis uit de 16^e eeuw. De kerk dateert uit 1841 en verving een kapel die er al sinds de 17^e eeuw stond.

In de nissen in de gevel van de kerk staan twee heiligenbeelden. Links staat de evangelist St. Lucas die vaak wordt afgebeeld met een boek en een rund en rechts staat de evangelist St. Jan (Johannes) die vaak wordt afgebeeld met een adelaar. De herkomst van de dieren heeft te maken met visioenen die Johannes had en die in het Nieuwe Testament zijn opgeschreven. Later heeft een paus de dieren gekoppeld als symbool aan de vier evangelisten Markus (leeuw), Lucas (rund), Johannes (adelaar) en Mattheus (dier met een mensengelaat).

Ga weer terug naar de Riviervismarkt en ga rechts de Visbanken/Schoolstraat in. Van 1587 tot 1938 werden de visbanken gebruikt voor de verkoop van vis. Bij de visbanken liepen ook ooievaars die zich voedden met visafval van de vismarkt. De ooievaars verdwenen toen de visbanken werden schoongemaakt met chemische middelen. Dit veroorzaakte blaren aan de poten van de ooievaars en zorgde ervoor dat ze naar de Hofvijver gingen.

Aan het einde van de Schoolstraat kom je uit op de Grote Markt. Hier zie je links helemaal bovenaan het pand van café de Zwarte Ruiter een gevelsteen van een zwarte ruiter te paard. Aan de andere kant van de markt op de hoek met de Prinsegracht is een ooievaar afgebeeld op café-restaurant De Boterwaag.

23. Gevelsteen Zwarte Ruiter

Grote Markt 27

Begin 20e eeuw is het pand met de zwarte ruiter gebouwd als 'Bestelkantoor der Rutten's bierbrouwerij De Zwarte Ruiter Maastricht'. De Zwarte Ruiter verwijst mogelijk naar het stout bier dat zij tot de Tweede Wereldoorlog brouwden. Met de opkomst van de pils verdwenen veel brouwerijen en ook de Zwarte Ruiter.

24. Ooievaar op de Boterwaag (1681)

Grote Markt 8A

Boven de Boterwaag is het stadswapen van Den Haag met de ooievaar te zien omringd door vaten met boter. Eerder was hier al een Boterhuis dat gebouwd werd in 1650. Om de hoek aan de zijde van de Prinsegracht zijn twee gevelstenen te zien. Links een gevelsteen met het stadswapen van Den Haag en rechts een gevelsteen met stapels ronde kazen en vaten met boter.

Aan het einde van de Grote Markt, bij nummer 22, ga je linksaf de Grote Marktstraat op. Verderop aan de rechterzijde zie je Sijthoff City, een winkelpand met aan de gevel twaalf grote zwarte ooievaars.

25. Ooievaars op winkelcentrum Sijthoff City (2015)

Jikke van Loon, Grote Marktstraat 37-53

De ooievaars, gemaakt van brons en vijf meter hoog, zijn aangebracht ter verfraaiing van de gevel. Tot ver in de jaren zestig werden in het oorspronkelijke gebouw de kranten 'Haagsche Courant' en 'Het Binnenhof' gedrukt.

Ga na dit gebouw rechts de Wagenstraat in en loop naar de Drakenpoort.

26. Drakenpoort (2009)

Wagenstraat

De drakenpoort vormt de toegang tot Chinatown dat zich grotendeels in de Wagenstraat bevindt. Aan het einde van de Wagenstraat staat een tweede drakenpoort. De poorten symboliseren geluk, evenwicht en aantrekkingskracht. Op de punt van het dak van de poorten zijn dieren en mythische wezens te zien. Aan het hoofd zie je een man rijden op een phoenix, daarachter volgen enkele mythische dieren. Deze dieren kunnen 'toeslaan' als de man zou afwijken van het uitvoeren van zijn taak vanuit trouw en rechtschapenheid. Aan het begin van de stoet staat een keizerlijke draak die het gezag van de Staat symboliseert. Op de zuilen zijn Chinese draken te zien die worden gezien als symbool van geluk.

Draai om en loop terug naar de Grote Marktstraat. Aan je rechterzijde is het warenhuis de Bijenkorf. Het gebouw is in Amsterdamse Schoolstijl gebouwd en werd in 1926 geopend.

27. Dierenornamenten Bijenkorf (1926)

Hildo Krop (1884-1970), J. Polet (1894-1971), L. Beijerman (1883-1970) en H.A. van den Eijnde (1869-1939), Hoek Grote Markt/Wagenstraat

De naam Bijenkorf dateert uit 1892 en verwijst mogelijk naar de vlijt van de oprichter Simon Philip Goudsmit (1845-1889). De vele ornamenten op de gevel zijn symbolische verwijzingen naar vervoer (zoals olifanten), handel en de vier elementen. Er zijn ook veel dieren aangebracht zoals bijen, vissen, eekhoorns, slangen, vogels, paarden, een olifant, een hert en een kameel.

Het trappenhuis binnen is uitgevoerd in tropisch hout met beeldhouwde dieren op de leuning en er zijn grote gebrandschilderde ramen van de kunstenaars Gidding, Hofman en Linse waarin ook veel dieren zijn te ontdekken.

Ga rechts de Grote Marktstraat op. Aan de overkant van de Bijenkorf, bevindt zich het gebouw van kledingwinkel Peek & Cloppenburg (Grote Marktstraat 36) waarop diverse

ornamenten met dieren staan. Dit gebouw dateert uit 1932 en is gebouwd naar een zakelijk-expressionistisch ontwerp.

28. Dierenornamenten Peek en Cloppenburg (1932)

Pieter Biesiot (1890-1980) en H.G.J. van Remmen (1889-1967), Grote Marktstraat 36/Wagenstraat 16

Boven de entree aan de zijde van de Grote Marktstraat is een leeuw te zien tussen de mensfiguren die Handel (links) en Nijverheid (rechts) symboliseren. De overige ornamenten op het gebouw vertellen iets over de wereld van de handel zoals de staf van Mercurius (god van de handel, reizigers en winst) met de twee slangen en de wijze uil van Minerva (godin van het verstand en vindingrijkheid van de menselijke geest). De ornamenten hoger op het gebouw bevatten verschillende plant- en diermotieven die verwijzen naar de planten en dieren die als bron voor de stoffen dienden. Boven de entree aan de zijde van de Wagenstraat is de ooievaar uit het stadswapen van Den Haag te zien tussen de mensfiguren die de Groothandel (links) en het Kleinbedrijf (rechts) symboliseren.

Vervolg de Grote Marktstraat tot aan het Spui. Ga hier even naar links om een aantal dierenornamenten op Spui 3-5 te bekijken.

29. Dierenornamenten op voormalige Vroom & Dreesmann (1928)

W.C. Brouwer (1877-1933), A. Termote (1887-1978) en H.G.J. van Remmen (1889-1967), Spui 3-5

Dit grote winkelpand is in 1928 gebouwd voor winkelbedrijf Vroom & Dreesmann door de architect Jan Kuyt (1884-1944). In één van de zuilen zijn olifanten en kamelen te zien. Deze verwijzen naar transport en de verre landen waar zaken mee werd gedaan. Bovenaan het gebouw zijn diverse dierenornamenten te zien: slangen, vogels, een geit, paard, reiger en een krokodil.

Loop terug naar de kruising Spui/Grote Marktstraat en steek over naar het beeld 'Frog with umbrella' dat aan de overzijde staat voor de Openbare Bibliotheek van Den Haag.

Dit beeld maakt onderdeel uit van de Beeldengalerij rond de Grote Marktstraat en het Spui naar een idee van Peter Struycken.

30. Frog with Umbrella (2001)

Karel Appel (1921-2006), Spui

Dit kunstwerk is van de expressionistische schilder en beeldhouwer Karel Appel, mede-oprichter van de COBRA-beweging. Het is zijn eerste beeld dat in de openbare ruimte tentoon werd gesteld. Het beeld is 6 meter hoog en uitgevoerd in brons en in diverse kleuren beschilderd. Het beeld is een vergroting van het houten kunstwerk dat Karel Appel maakte in 1993.

Vervolg de straat in het verlengde van de Grote Marktstraat over de Kalvermarkt. Rechts in de opening tussen de twee witte gebouwen zie je bij de ingang van het stadhuis het stadswapen van Den Haag met de ooievaar en twee leeuwen als schildhouders. De Kalvermarkt is de plek waar vroeger kalveren en andere runderen werden verhandeld. Verderop aan de linkerzijde boven de ingang van het ministerie van Defensie staan vier levensgrote beelden van mensen. Bovenaan het gebouw staat opnieuw de rode leeuw die herinnert aan het Graafschap Holland.

31. Beeldengroep Waakzaamheid, Vrede, Oorlog en Bescherming

Dirk Bus (1907-1978) en Hans Reicher (1895-1963), Kalvermarkt 32

De vier beelden dateren van begin jaren 50 en symboliseren waakzaamheid (man met hond), vrede (vrouw met duif), oorlog (man met zwaard) en bescherming (vrouw met kind).

Vervolg de Kalvermarkt tot aan het einde waar de Muzentoren staat (Wijnhaven 16) met daarvoor het beeld 'Light and Darkness'. Een groot beeld van twee mannen met de ruggen naar elkaar toe van de Luxemburgse architect Rob Krier. Ga links van de

Muzentoren de Muzenstraat in. Verderop, na het Muzenplein, zie je boven je enkele bogen met kunst waarin ook enkele dierenfiguren zijn te zien.

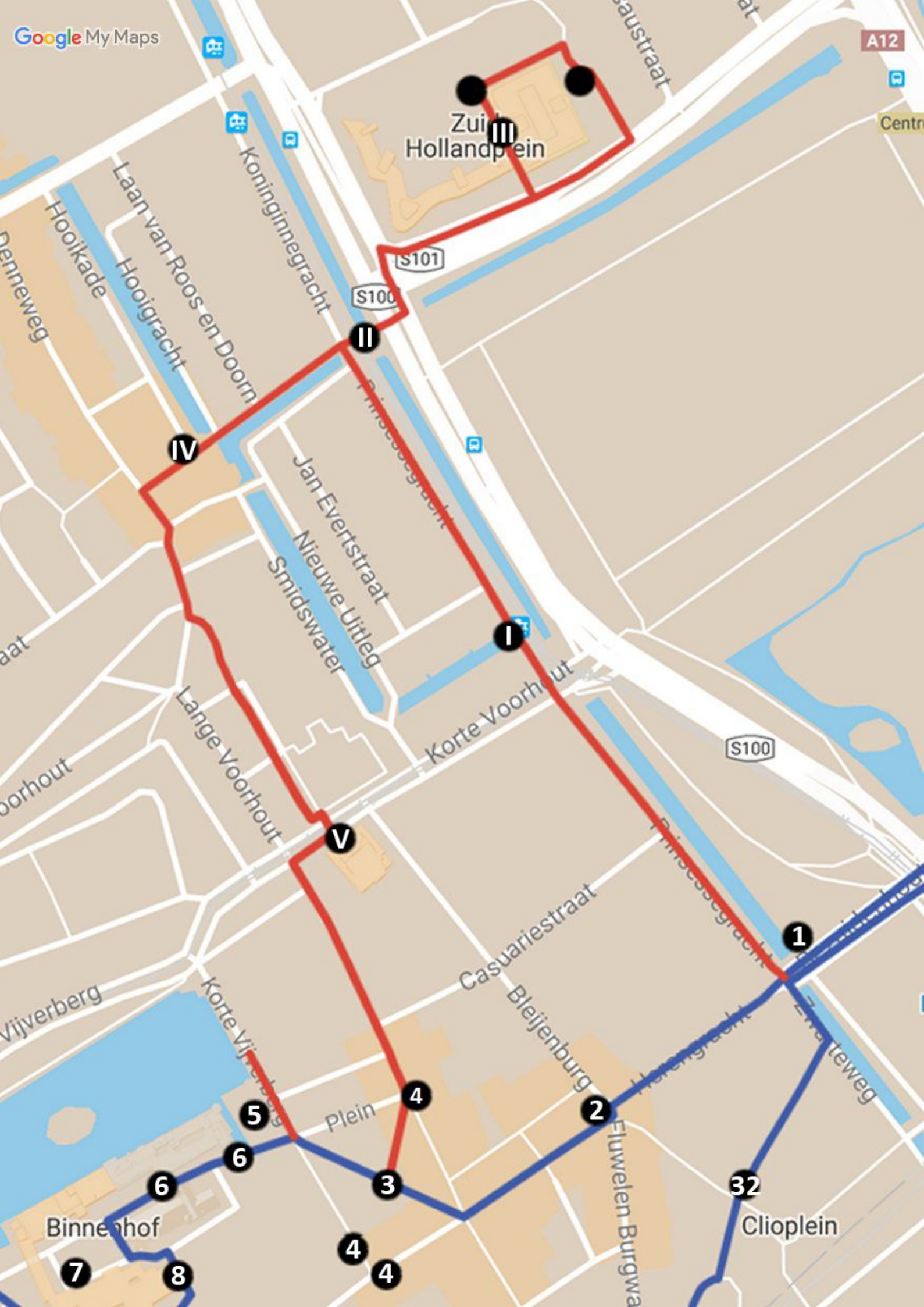
32. Andante en Adagio (2000)

Roberto Barni, Muzenstraat

Deze kunstwerken waarin een hond en een eend zijn te zien zijn, hebben Italiaanse muziektermen als titel. Andante staat voor een rustig voortgaande beweging en Adagio staat voor langzame ondersteunende passen en bewegingen die vloeiend in elkaar overgaan.

Hopelijk heb je in dit muzikale tempo de Haagse Dierenroute gewandeld en heb je genoten van de diverse dierenkunstwerken!

Ga aan het einde van de Muzenstraat links (Zwarteweg) en ga dan rechts over de Herenbrug. Links zie je opnieuw Gerry de Kraai. Als je verder loopt, kom je weer bij het NS-station Den Haag Centraal.

Zuid-Hollandplein

A12

Centr

S101

S100

IV

I

S100

V

1

4

2

32

Binnenhof

4

4

7

8

Denneweg
Hooikade
Hooigracht
Laan van Roos-en-Doorn
Koninginnegracht

Jan-Evertstraat
Nieuwe-Uitleg
Smidswater

Lange-Voorhout

Korte-Voorhout

Casuariestraat

Bleijenburg

Plein

Eluwelen-Burgwa

Clioplein

EXTRA DIERENTUINROUTE

Ga na het beeld van Gerry de Kraai de Herenbrug over en rechts de Prinsessegracht op. Loop verder tot aan de verkeerslichten. Steek hier over en vervolg de Prinsessegracht. Meteen links zie je een beeld van een zeehond en een visotter.

I. Zeehond en visotter (1932)

Fransje Carbasius (1885-1984), Prinsessegracht

Deze twee dieren verwijzen mogelijk naar de voormalige Haagse dierentuin.

Loop verder tot de brug aan de rechterkant (waar de tram overheen rijdt). Dit is de Dierentuinbrug. Deze herinnert aan de Haagse dierentuin die van 1863-1943 aan de andere kant van de kruising was, waar nu het Provinciehuis van Zuid-Holland staat.

II. Dierentuinbrug (1939)

Reliëfs van Gra Ruber (1885-1972) en versjes van Bert van Eysselsteijn (1898-1973)

De dierentuinbrug bevat reliëfs met scènes uit de fabels van Jean de La Fontaine (1621-1695) die zijn gemaakt door kunstenaars Gra Rueb. Bert van Eysselsteijn schreef de versjes. De Haagse dierentuin verdween in 1943, omdat de Duitse bezetters een verdedigingslinie bouwden (de Atlantikwall) om een geallieerde invasie te voorkomen. Deze kwam dwars door de dierentuin te liggen. De dierentuin moest worden ontruimd en de dieren verhuisden naar Artis, Blijdorp en een kinderboerderij in het Zuiderpark.

Op het terrein van het Provinciehuis zijn beelden van een uil, poema en adelaar te zien die herinneren aan de dierentuin. Als je deze wilt zien maak je een omweg van 1 km en vervolg je de route bij nummer III. Wil je deze beelden overslaan, ga dan vanaf de Dierentuinbrug links de Houtweg in. Deze weg gaat via een brug over in de Hooistraat.

Net over de brug op het pand aan de rechterzijde op de hoek zie je een paardenhoofd (nummer IV).

III. Uil, poema en adelaar

Zuid-Hollandlaan 1

Ga de Dierentuinbrug over en steek de Koningskade over bij de verkeerslichten. Ga vervolgens links en steek de Zuid-Hollandlaan bij de verkeerslichten over. Je staat nu voor het Provinciehuis. Ga rechts en na 100 meter links de trap op. Je bent nu op het Zuid-Hollandplein. Recht voor je staat de Uilenboom van beeldhouwer Eric Claus.

De naam Uilenboom is door de kunstenaar zelf verzonnen. De uil is symbool van wijsheid, refereert aan de voormalige dierentuin en is bedoeld als wachter voor de ingang van het Provinciehuis. De poema staat binnen bij de hoofdingang van het Provinciehuis. Deze is gemaakt door Franx Weickmann.

Ga voor de Uilenboom rechts en loop via de trap over het grasveld naar beneden naar de fontein. Ga rechts het pad op. Verderop rechts staat aan de achterzijde van het provinciehuis het beeld 'Clash of the Titans' met een adelaar.

Dit beeld uit 1991 verwijst volgens de maker Hans Bentem losjes naar de film 'Clash of the Titans' uit 1981 over de strijd tussen de Griekse goden. Afgebeeld zijn de symbolen van politiek grondmachten: de kop van Karl Marx en de Amerikaanse adelaar.

Vervolg het pad en je bent weer op de Zuid-Hollandlaan. Ga rechts en loop weer terug naar de Dierentuinbrug en ga de Houtweg in. Deze weg gaat over in de Hooistraat. Net over de brug op het pand aan de rechterzijde op de hoek zie je een paardenhoofd.

IV. Paardenhoofd

Hooikade 1

Een verordening uit 1713 die tot 1858 van kracht bleef, bepaalde dat al het hooi in Den Haag op de Hooikade te koop moest worden aangeboden. In het pand met het paardenhoofd bevond zich vroeger een koetshuis met paarden. Het pand dateert van rond 1800.

Loop verder en ga links de Denneweg op. De Denneweg is voor zover we weten de oudste weg van Den Haag en nu een winkelstraat met restaurants. De Denneweg gaat over in de Vos in Tuinstraat. Deze naam heeft te maken met een overpad over het erf van Jonker Heinrich de Vosse die hier eind 16^e eeuw woonde. Rechts op de hoek staat het bekende Hotel Des Indes. Dit gebouw is in 1858 gebouwd als stadspaleis. Iets verder staat aan de linkerkant het Paleis Lange Voorhout uit 1764. In dit paleis huist een permanente tentoonstelling van kunstenaar M.C. Escher (1898-1972) met ruim 150 van zijn werken. In veel daarvan zijn ook dieren te zien.

Loop verder tot aan de weg (Korte Voorhout). Links aan de overkant is de Koninklijke Schouwborg, steek de weg (Korte Voorhout) over en loop even langs de schouwborg.

V. Koninklijke schouwborg (1766)

Korte Voorhout 3

Dit gebouw is in 1766 gebouwd als paleis maar nooit als zodanig gebruikt. Onder de balkons zijn ramskoppen aangebracht. Deze symboliseren in zijn algemeenheid kracht en mannelijkheid. In 1804 is het gebouw omgebouwd tot schouwborg.

Ga rechts en meteen links de Lange Houtstraat in. Deze straat komt uit op het Plein dat in de 17^e eeuw werd aangelegd. Op het Plein zijn diverse dierenornamenten op de gebouwen te bewonderen en het heeft als hoogtepunt het standbeeld van Willem van Oranje (1533-1584) met zijn hond midden op het plein.

Vervolg vanaf hier de route bij nummer 4 van deze routebeschrijving.

COLOFON

Dit is een uitgave van [Het Dierenmuseum](#) en is verschenen op 3 oktober 2015 tijdens de tweede editie van het Dieren Film Festival in Filmhuis Den Haag

Redactie: Henny van Rij i.s.m. Marlies Hanssen, Els van Rooijen en Anke Willemstein

Fotografie: Henny van Rij

Vormgeving: Harry van Oers

Heb je nog vragen of opmerkingen over de route?

Of ben je geïnteresseerd in een lezing over dierenkunst in de stad?

Mail dan naar info@dierenmuseum.nl kijk op www.dierenmuseum.nl

©Dierenmuseum 2015

